

TYRIMŲ APIBENDRINIMAS

**COVID-19 įtaka asmenų su negalia užimtumui, darbo santykiams
ir teisei gauti kokybiškas sveikatos priežiūros, socialines bei
aukštojo mokslo paslaugas**

Eglė Visockytė

Vilnius, 2022

TURINYS

ĮVADAS	3
1. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS SĄLYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ POVEIKIS ASMENŲ SU NEGALIA TEISEI GAUTI KOKYBIŠKAS SOCIALINES IR SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PASLAUGAS.....	4
1.2. COVID-19 pandemijos įtakos asmenų su negalia sveikatos būklei vertinimas.....	5
1.3. COVID-19 pandemijos įtakos asmenų su negalia materialinei padėčiai, darbo santykiams, darbingumo lygiui, psichoemocinei būklei vertinimas bei ryšys su sveikatos priežiūros paslaugų ir socialinių paslaugų prieinamumu	6
2. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS SĄLYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ ĮTAKOS ASMENŲ SU NEGALIA UŽIMTUMUI DARBO RINKOJE IR DARBO SANTYKIAMS ANALIZĖ	9
2.1. COVID-19 pandemijos sukeltų padarinių vertinimas užimtumo sistemoje	9
2.2. Valdančiųjų požiūris į pagalbą, skirtą asmenims, turintiems negalią, kurių užimtumui įtakos turėjo COVID-19	9
2.3. Darbovietėse dominuojantis požiūris į dirbančius asmenis, turinčius negalią.....	10
3. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS SĄLYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ ĮTAKA ASMENŲ SU NEGALIA AUKŠTOJO MOKSLO PASLAUGŲ PRIEINAMUMUI.....	12
3.1. COVID-19 pandemijos metu tinkamų sąlygų sudarymas studentams, turintiems negalią, švietimo sistemoje	12
3.1.1. Finansinės paramos gavimas	12
3.1.2. Fizinės, informacinės aplinkos ir studijų prieinamumas	13
3.1.3 Individualių poreikių pritaikymas, atsižvelgiant į studentų negalią.....	13
3.2. Pagalbos priemonės ir pritaikymo būdai, siekiant sudaryti tinkamas sąlygas asmenų su negalia aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui	14
3.2.1. Pagalbos trūkumas iki COVID-19 ir nuo COVID-19 pradžios bei papildomi sunkumai kliūtys, atsiradę dėl pandemijos.....	15
IŠVADOS	17
REKOMENDACIJOS	18
GRAFIŠKAS TYRIMŲ APIBENDRINIMAS	20

IVADAS

2019 metų pabaigoje prasidėjus COVID-19 ligos protrūkiui, 2020 metais kovo 11 d. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) paskelbė pirmąją koronaviruso sukeltą pandemiją. 2019 metais atsiradusi koronavirusinė liga smarkiai paveikė gyvenimiškai svarbias sritis.

Asmenims, turintiems negalią, ir iki COVID-19 tekdavo susidurti su tam tikrais iššūkiais, integruojantis į darbo rinką, siekiant išsilavinimo aukštesiose mokyklose bei naudojantis sveikatos apsaugos ir socialinėmis paslaugomis. Prasidėjus pandemijai, kurios pasekmėmis tapo kontaktų su kitais asmenimis apribojimas, veiklos suvaržymas ir izoliacija, dar labiau apsunkino asmenų, turinčių negalią gyvenimus (Vitiello, B., Plener, P., Clemens, V., 2020).

Tam, kad būtų galima sužinoti, kaip pandemija paveikė asmenų, turinčių negalią gyvenimo kokybę, Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva, **2021 metais buvo atlikti trys tyrimai:**

1. COVID-19 ligos pandemijos sąlygotų karantinų apribojimų poveikis asmenų su negalia teisei gauti kokybiškas **socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas;**
2. COVID-19 ligos pandemijos sąlygotų karantinų apribojimų įtakos asmenų su negalia **užimtumui darbo rinkoje ir darbo santykiams** analizė;
3. COVID-19 ligos pandemijos sąlygotų karantinų apribojimų įtaka asmenų su negalia **aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui.**

Atlikti tyrimai atskleidė esamą dabartinę situaciją visose aukščiau įvardintose srityse bei išryškino COVID-19 pandemijos sukeltas problemas, su kuriomis susiduria asmenys, turintys negalią. Šiame darbe pateikiamos esminės atliktų tyrimų įžvalgos ir pateikiamas bendras, dėl COVID-19 pandemijos pasikeitusios, situacijos vaizdas iš asmenų su negalia ir susijusių institucijų perspektyvos.

1. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS SĄLYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ POVEIKIS ASMENŲ SU NEGALIA TEISEI GAUTI KOKYBIŠKAS SOCIALINES IR SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PASLAUGAS

COVID-19 pandemijos laikotarpiu sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų sektoriai susidūrė su daugybę iššūkių, siekiant užtikrinti kokybiškas paslaugas gyventojams. Pandemiją sveikatos priežiūros sistemai sukėlė tiesioginį spaudimą. Nuolat augantis susirgimų skaičius stipriai paveikė paslaugų teikimo organizavimą, prieinamumo užtikrinimą ir kokybę. Socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimas tapo komplikuotas visai visuomenei ir neabejotinai apsunkino galimybes gauti kokybiškas paslaugas tiems, kuriems jų dažnai reikia labiausiai – asmenims su negalia.

Siekiant įvertinti, kaip buvo užtikrinta asmenų su negalia teisė į kokybiškas socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas COVID-19 pandemijos akivaizdoje, 2021 metais Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizavo tyrimą. Jo metu apklausti 383 asmenys su negalia, socialines paslaugas teikiančios įmonės, sveikatos priežiūros įstaigos ir nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios asmenų su negalia interesus (toliau – NVO). Tyrimo rezultatai leido padaryti išvadas apie socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas, teikiamas asmenims su negalia, pandemijos metu ir išskirti rekomendacijas, skirtas tikslinėms institucijoms.

1.1. COVID-19 pandemijos poveikio ambulatorinių bei stacionarių asmens sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumui asmenims su negalia vertinimas

Siekiant įvertinti, kaip pandemija paveikė ambulatorinių ir stacionarių asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą asmenims, turintiems negalią, buvo naudota vertinimo skalė nuo 1 (pandemijos metu paslaugų buvo neįmanoma gauti) iki 10 (paslaugos buvo teikiamos taip pat kaip iki pandemijos). Tokia pat skalė buvo naudojama vertinti ir socialinių paslaugų asmenis su negalia prieinamumą. Šias paslaugas vertino asmenys su negalia, NVO ir atitinkamai socialines paslaugas teikiančios įmonės bei sveikatos priežiūros įstaigos. Tyrimo metu statistiškai reikšmingas skirtumas tarp vertinimo pagal lytį, amžių, darbingumo lygį, gyvenamąją vietą ir reguliarumo poreikį gauti šias paslaugas buvo nenustatytas. Todėl 1 lentelėje pateikiami apibendrinti vidurkiai, atvaizduojantys tiesioginės ir papildomų tikslinių grupių analizuojamų paslaugų prieinamumui vertinimą.

1 lentelė. Pandemijos poveikio sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumui asmenims su negalia apklaustų tikslinių grupių vertinimų dešimtbalėje skalėje vidurkiai

	Sveikatos priežiūros paslaugos		Socialinės paslaugos	
	Ambulatorinės paslaugos	Stacionarios paslaugos	Bendrosios socialinės paslaugos	Specialiosios socialinės paslaugos
Asmenys su negalia	4,09	4,02	3	
NVO	5,73	4,27	6,23	4,68
Sveikatos priežiūros paslaugų įstaigos/Socialines paslaugas teikiančios įstaigos	3,85	5	6,71	5,06

Tyrimo metu paaiškėjo, kad visos apklaustos tikslinės grupės sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumą vertina daugiau neigiamai nei teigiamai. **Atliktą tyrimą apie COVID-19 pandemijos poveikį ambulatorinių bei stacionarių asmens sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumą asmenims su negalia apibūdina šie teiginiai:**

- Tiesioginė tikslinė grupė – asmenys su negalia – prieinamumą analizuojamoms paslaugoms yra linkusi vertinti prasčiau nei susijusios įstaigos.
- NVO vertinimu pandemija daugiau paveikė stacionarias paslaugas nei ambulatorines, tačiau sveikatos priežiūros įstaigos vertina atvirkščiai – jų manymu, pandemija labiau paveikė ambulatorines paslaugas. Kadangi pastarųjų paslaugų teikimo procesas, kiek įmanoma, buvo pertvarkytas į nuotolinį, sveikatos priežiūros įstaigos galėjo tai įvertinti kaip sunkiau asmenims su negalia prieinamą būdą. Nuotolinių sveikatos priežiūros paslaugų teikimą galima pavyko įgyvendinti ne taip sklandžiai dėl patirties tokiaame paslaugų teikimo procese trūkumo. Stacionarios sveikatos priežiūros paslaugos, nors ir mažesnėmis apimtimis, buvo teikiamos įprastai, todėl jų prieinamumas negalėjo taip stipriai pablogėti.
- NVO vertinimu pandemija labiau paveikė specialiųjų socialinių paslaugų prieinamumą nei bendrųjų. Vis dėlto NVO bendrųjų socialinių paslaugų prieinamumo asmenims su negalia vertinimą galima interpretuoti kaip neobjektyvų, nes NVO kai kurias bendrąsias socialines paslaugas teikia pačios.
- Socialines paslaugas teikiančios įstaigos įvertino, kad specialiąsias socialines paslaugas pandemija paveikė stipriau nei bendrąsias. Vis dėl to paslaugų gavėjai – asmenys su negalia – prieinamumą socialinėms paslaugoms įvertino prasčiau. Todėl pačių paslaugų teikėjų vertinimas gali būti neobjektyvus.

1.2. COVID-19 pandemijos įtakos asmenų su negalia sveikatos būklei vertinimas

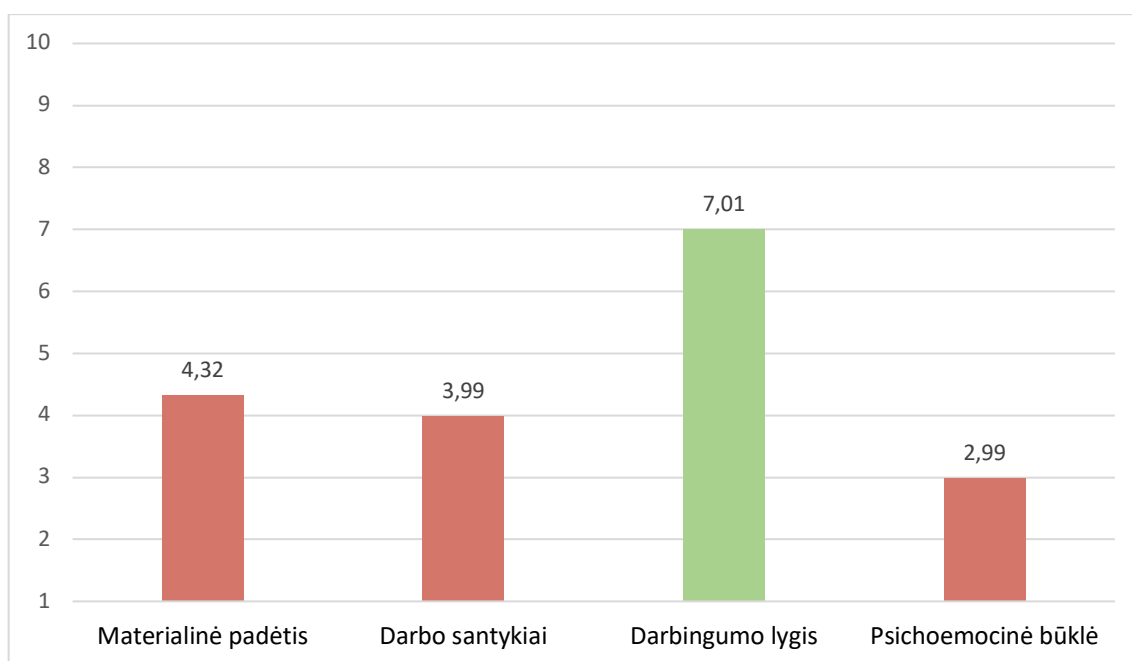
Dėl COVID-19 pandemijos pablogėjo ne tik žmonių, užsikrėtusių šia liga, sveikatos būklė. Dėl pablogėjusio sveikatos priežiūros įstaigų prieinamumo bei žmonių baimės užsikrėsti virusu sumažėjo besikreipiančių net dėl neatidėliotinos planinės ir būtinosios pagalbos. Nors ir buvo siekiama būtinąją pagalbą sveikatos įstaigose užtikrinti pilna apimtimi, žmonių baimė ir sudėtingesnis prieinamumas pablogino visuomenės sveikatos būklę.

Siekiant išsiaiškinti, kaip pandemija paveikė asmenų su negalia sveikatos būklę, tyrimo metu respondentų buvo prašoma įvertinti sveikatos būklės pakitimus COVID-19 pandemijos metu, kai 1 – sveikatos būklė itin suprastėjo pandemijos metu, 10 – sveikatos būklė išliko tokia pati kaip iki pandemijos arba pagerėjo.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, jog asmenys su negalia pandemijos poveikį sveikatos būklei vertina neigiamai (vertinimų vidurkis 2,52 iš 10). Vadinasi pagrindinės tyrimo respondentų grupės asmenų sveikata dėl pandemijos labai suprastėjo. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad asmenų su negalia sveikatos būklei didelę įtaką turėjo suprastėjęs sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas. Buvo atskleista, kad pandemiją ypatingai paveikė asmenų, kuriems buvo reikalingos stacionarios sveikatos priežiūros paslaugos, būklė. Tokiems asmenims dažnai reikalinga intensyvesnė priežiūra bei tokių paslaugų neįmanoma pritaikyti nuotoliniu būdu, todėl suprastėjęs prieinamumas ir baimė vykti į sveikatos priežiūros įstaigas iššaukė pablogėjusią asmenų su negalia sveikatos būklę.

1.3. COVID-19 pandemijos įtakos asmenų su negalia materialinei padėčiai, darbo santykiams, darbingumo lygiui, psichoemocinei būklei vertinimas bei ryšys su sveikatos priežiūros paslaugų ir socialinių paslaugų prieinamumu

Tyrimo dalyvių taip pat buvo prašoma įvertinti, kokią įtaką pandemija padarė jų materialinei padėčiai, darbo santykiams, darbingumo lygiui, psichoemocinei būklei. Taip pat buvo tiriami ryšiai tarp minėtų veiksnių ir sveikatos priežiūros bei socialinių paslaugų prieinamumo. Respondentai išvardintus veiksnius vertimo 10 balų skalėje, kur 1 reiškia stiprų atitinkamo veiksnio suprastėjimą, 10 – kad veiksnys išliko toks pats arba pagerėjo. 1 paveiksle pateikiami apibendrinti rezultatai. Pažymėtina, kad tokie skirtumai tarp respondentų, kaip lytis, amžius, gyvenamoji vieta ir darbingumo lygis, buvo nežymūs ar net statistiškai nereikšmingi.

1 pav. COVID-19 pandemijos įtakos asmenų su negalia materialinei padėčiai, darbo santykiams, darbingumo lygiui, psichoemocinei būklei vertinimas

Matyti, jog pandemija itin neigiamai paveikė asmenų su negalia materialinę padėtį, darbo santykius, o labiausiai – psichoemocinę būklę. Tik pagrindinės tikslinės grupės darbingumo lygiui pandemija didelės įtakos neturėjo.

Tyrimo buvo nustatyti ir ryšiai tarp materialinės padėties, darbo santykių, darbingumo lygio, psichoemocinės būklės ir pasikeitusio sveikatos priežiūros paslaugų bei socialinių paslaugų prieinamumo. 2 lentelėje apibendrintai pateikta, ar egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp analizuojamų veiksnių ir ambulatorinių, stacionarių sveikatos priežiūros paslaugų ar socialinių paslaugų prieinamumo suprastėjimo, įvykusio dėl pandemijos.

2 lentelė. Ryšys tarp sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumo ir materialinės padėties, darbo santykių, darbingumo lygio, psichoemocinės būklės pasikeitimų

	Materialinė padėtis	Darbo santykiai	Darbingumo lygis	Psichoemocinė būklė
Ambulatorinių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas	Egzistuoja	Egzistuoja	Egzistuoja	Neegzistuoja
Stacionarių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas	Neegzistuoja	Neegzistuoja	Egzistuoja	Neegzistuoja
Socialinių paslaugų prieinamumas	Egzistuoja	Egzistuoja	Neegzistuoja	Egzistuoja

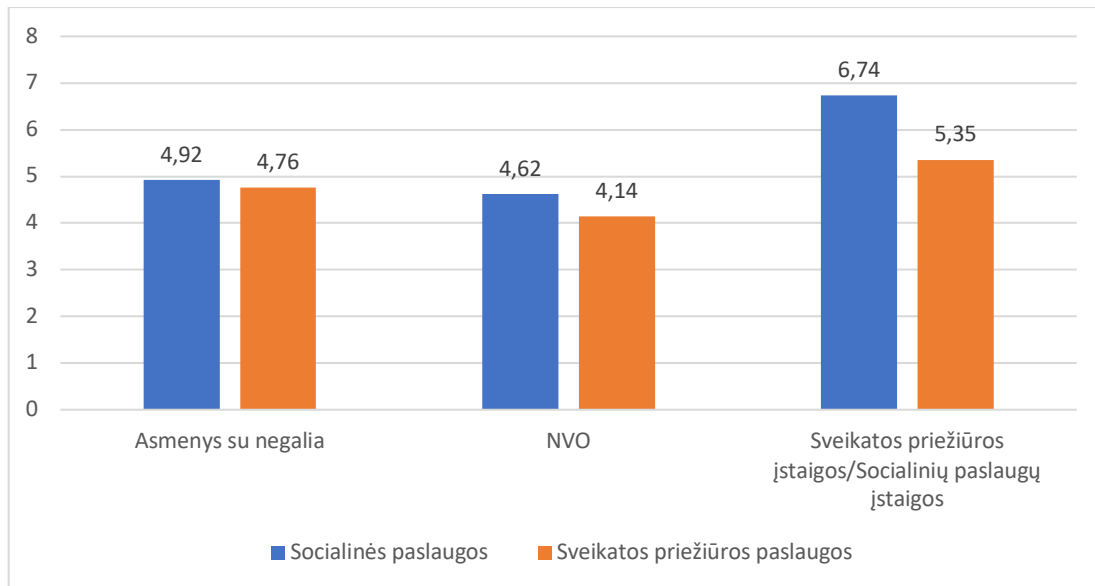
Nustatyti ryšiai atskleidžia, kad:

- **Materialinė būklė** labiau suprastėjo tiems respondentams, kuriems labiau buvo reikalingos ambulatorinės sveikatos priežiūros paslaugos. Taip pat materialinė padėtis potencialiai suprastėjo dėl socialinių paslaugų prieinamumo apribojimų. Atsiradę trukdžiai dėl nuotolinio darbo galėjo lemti laiku neužtikrinimą materialinę paramą asmenims su negalia.
- COVID-19 pandemija neigiamai paveikė asmenų su negalia **darbo santykius**. Tyrimas atskleidė, kad tam reikšmingos įtakos turėjo ambulatorinių sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumo apribojimai. Galima daryti prielaidą, kad dėl karantino metu atsiradusių apribojimų ir sukkelto socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo suprastėjimo, asmenų su negalia emocinė būklė ir iššauktas baimės jausmas, atsiradusi nežinomybė suprastino ir darbo santykius.
- **Darbingumo lygio** suprastėjimas dėl pandemijos reikšmingai priklauso nuo sveikatos priežiūros prieinamumo asmenims su negalia. Apriboto sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas daliai asmenų su negalia sukėlė neigiamą įtaką darbingumui. Nepakankamai užtikrinta sveikatos priežiūra gali sutrikdyti galimybes tinkamai atlikti tam tikras darbinės funkcijas.
- **Psichoemocinės būklės** suprastėjimas susijęs su socialinių paslaugų prieinamumu. Vadinasi suprastėjęs šių paslaugų prieinamumas paveikė asmenų su negalia psichologinę sveikatą, nes tapo sudėtingiau gauti emocinę pagalbą reikiamu metu. Galima daryti prielaidą, kad socialines paslaugas teikiančios įstaigos neužtikrino kokybiškų paslaugų teikimo asmenims su negalia ne kontaktiniu būdu.

1.4. Sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų kokybės vertinimas COVID-19 pandemijos metu

Dėl pandemijos daugeliui paslaugų sektoriaus institucijų darbo pobūdį teko pakeisti nuotoliniu. Tam buvo reikalingi papildomi resursai, pastangos ir natūralu, jog dėl to paslaugų kokybė galėjo suprastėti. Todėl šiame tyrime taip pat buvo siekiama įvertinti, kaip pandemija paveikė socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, asmenų su negalia, NVO ir atitinkamų įstaigų požiūriu.

Šiame tyrime respondentų buvo prašoma įvertinti paslaugas, kurios buvo teikiamos su apribojimais (pvz., nuotoliniu būdu). Vertinama buvo skalėje nuo 1 (paslaugų kokybė itin prasta) iki 10 (paslaugų kokybė itin aukšta). 2 paveiksle pateiktas apibendrintas tyrime dalyvavusių respondentų vertinimas.

2 pav. Socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų su apribojimais kokybės vertinimas

Rezultatai atskleidžia, kad tiek sveikatos priežiūros, tiek socialinių paslaugų kokybę tikslinės auditorijos vertina vidutiniškai. Kas lėmė analizuojamų paslaugų kokybės suprastėjimą iš dalies atskleidžia taip pat šio tyrimo metu atlikto interviu su NVO ir tikslinėmis institucijomis atsakymai. **Galima išskirti šias, pagrindines, paslaugų kokybės suprastėjimo priežastis:**

- Neefektyvus srautų valdymas ir dėl to susidariusios eilės ar suprastėjusi galimybė prisiskambinti konsultacijai arba registracijai.
- Nuotolinės konsultacijos dažnai negali išspręsti kilusių problemų.
- Patirties tokioje situacijoje trūkumas. Sprendimų, kaip suteikti nuotolines paslaugas kokybiškai, ieškojimas užtruko ilgai arba nebuvo rastas apskritai.

Taip pat pažymėtina, jog kai kurie asmenys su negalia neturėjo arba dėl negalios pobūdžio negalėjo naudotis įrenginiais, kuriais buvo teikiamos nuotolinės sveikatos priežiūros ar socialinės paslaugos. Todėl galima teigti, jog kai kurios paslaugos daliai asmenų su negalia dėl pandemijos buvo apskritai neprieinamos, kas nulėmė prastesnę materialinę padėtį, sveikatos ir emocinę būklę.

2. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS ŠALYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ ĪTAKOS ASMENŲ SU NEGALIA UŹIMTUMUI DARBO RINKOJE IR DARBO SANTYKIAMS ANALIZĖ

Asmenims, įskaitant ir asmenis, turinčius negalią, yra būdingas poreikis užsiimti prasminga veikla, teikiančia galimybių realizuoti save ir pajusti savo vertę (Gailienė, 2006), o užimtumas ir įsitraukimas į darbo rinką yra traktuojamas kaip vienas svarbiausių kiekvieno žmogaus gyvenimo aspektų, neabejotinai turinčių įtakos gyvenimo kokybei. Pasak ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, 2021 metais pateiktų duomenų, pasauliniu mastu yra pripažįstamas faktas, jog nepaisant to, kad didžioji dalis pasaulio šalių skatina keisti požiūrį į dirbančius asmenis, turinčius negalią, bei tobulina teisės aktų bazę, asmenims, turintiems negalią integruotis į darbo rinką yra sunkiau nei asmenims neturintiems negalios. Dažniausiai dirbančių neįgalių asmenų skaičius priklauso nuo kelių pagrindinių faktorių: amžiaus, lyties, išsilavinimo, darbinės patirties, gyvenamosios vietos ir darbingumo lygio.

2.1. COVID-19 pandemijos sukeltų padarinių vertinimas užimtumo sistemoje

Nepaisant to, kad asmenų su negalia įsitraukimą lemia amžius, lytis, išsilavinimas, darbinė patirtis, gyvenamoji vieta ir darbingumo lygis, 2019 metais prasidėjusi pasaulinė pandemija COVID-19 tapo vienu iš pagrindinių veiksnių, siekiant asmeniui, turinčiam negalią, integruotis į darbo rinką arba joje išlikti. Siekiant išsiaiškinti pandemijos poveikį asmenų su negalia užimtumui darbo rinkoje buvo atliktas tyrimas, kuriame apklausti 383 tiksliniai (asmenys, turintys negalią) respondentai. Iš apklausoje dalyvavusių asmenų 45% pritarė, o 15% itin pritarė teiginiui, kad COVID-19 pandemija turėjo įtakos sėkmingos integracijos į darbo rinką procesui, o dabartinė situacija **apsunkina darbo paieškas**. 27% tyrime dalyvavusių respondentų teigė, kad anksčiau dirbusių **neįgaliųjų darbo netekimo priežastis – COVID-19 pandemija**, tačiau reikia paminėti, kad didesnė dalis, t.y., 30% laikėsi nuomonės, jog karantinas, nulemtas prasidėjusios pandemijos, neturėjo įtakos išliekant darbo rinkoje.

Kaip žinoma, asmens finansinė padėtis priklauso nuo aktyvumo darbo rinkoje ir joje gaunamų kas mėnesinių pajamų, kurios neretai tampa asmens gyvenimo kokybės rodikliu. Deja, pablogėjusi asmenų su negalia finansinė padėtis yra glaudžiai siejama su COVID-19 pandemijos neigiamomis pasekmėmis. Beveik pusė apklaustųjų, tarp kurių didžioji dalis yra mažesnių miestų ir kaimo vietovių gyventojai, **kaip pagrindinę pablogėjusios finansinės padėties priežastį nurodė COVID-19 pandemiją**, dėl kurios atsiradimo asmenys, turintys negalią, buvo priversti sumažinti asmeninius poreikius ir apgalvotai leisti turimus finansus. Ši situacija taip pat neigiamai atsiliepė ir negalią turinčių asmenų emocinei būsenai.

2.2. Valdančiųjų požiūris į pagalbą, skirtą asmenims, turintiems negalią, kurių užimtumui įtakos turėjo COVID-19

Svarbus aspektas asmenų su negalia gerovei ir sėkmingos integracijos į darbo rinką procese, yra valdančiųjų priimami sprendimai, formuojamų pagalbos priemonių tikslingas įgyvendinimas bei pagalbos priemonių suteikimas asmenims, turintiems negalią, esantiems sudėtingoje padėtyje ir siekiantiems įsitvirtinti darbo rinkoje.

Tyrimo apklausos metu, respondentai, turintys negalią ir esantys skirtingų amžiaus grupių, teigė, jog mūsų šalį valdantiejiems tiek COVID-19 pandemijos metu, tiek nesant pandemijai, **reikia skirti didesnę dėmesį asmenų su negalia užimtumui didinti**. Net 57% apklaustųjų pritarė teiginiui, kad valdžios pagalba yra per maža. Kaip viena iš pagrindinių galimų pagalbos priemonių, kurios iš mūsų šalį valdančiųjų pasigenda asmenys, turintys

negalia, yra ta, kad valdantiejiems reikia įdėti daugiau pastangų tam, kad būtų užtikrinamas finansinis stabilumas, ypač tiems, kurie darbo neteko karantino metu. Asmenims su negalia nustatytos ir skiriamos išmokos, kaip teigia apklaustieji, neužtikrina net minimalaus pragyvenimo lygio.

Dar viena įvardinta problema, siekiant asmeniui, turinčiam negalią, įsilieti į darbo rinką, yra **darbo vietų pritaikymas**. Ši problema dar labiau išryškėjo 2019 metais prasidėjusios COVID-19 pandemijos metu, kai didžioji dalis Lietuvos įmonėse dirbančių asmenų turėjo dirbti nuotoliniu būdu, asmenims su negalia tinkamai pritaikytoje darbinėje aplinkoje, kurios užtikrinimas pareikalavo papildomų resursų. Svarbu paminėti, kad net 57% tyrime dalyvavusių asmenų visiškai arba labiau pritaria, nei nepitaria teiginiui, kad šiuo metu asmenims, turintiems negalią, yra kur kas sudėtingiau prisitaikyti prie pakitusių darbo sąlygų. Taip pat tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė, kad *darbo vietos neįgaliajam pritaikymas*, daugelyje darboviečių yra *nepakankamas*. Tokią problemą įvardijo respondentai, susiduriantys su šia situacija. Pastarųjų siūlymas yra įvardintą problemą spręsti didinant valstybės paramą verslams, kuri turi būti skirta ir tikslingai panaudojama visapusiškam aplinkos pritaikymui dirbančio asmens su negalia poreikiams patenkinti. Taip būtų galima asmenims su negalia dirbti lygiomis galimybėmis su negalios neturinčiais kolegomis.

Taip pat svarbu paminėti, jog analizuojamo tyrimo duomenys atskleidė, kad sėkmingai asmenų su negalia integracijai į darbo rinką įtakos turi visuomenės, įskaitant ir darbdavių, **švietimas apie negalią turinčius asmenis ir jų gebėjimus dirbti nepaisant turimos negalios**. Tyrimo dalyviai, turintys negalią, laikėsi vieningos nuomonės, kad valdžios institucijos turi skirti didesnę dėmesį ir pasitelkti skirtingus šaltinius informacijos sklaidai, siekiant visuomenės narius informuoti apie tai, kad negalia negali būti laikoma kaip priežastis, apsunkinanti sėkmingą asmens su negalia įsitraukimą į darbo rinką. Kaip žymus pasaulinio lygio veikėjas, žinomas kaip asmuo, gimęs su negalia ir siekiantis pagerinti asmenų su negalia gyvenimo kokybę, Robert Hensel yra pasakęs: „Blogiausias dalykas, susijęs su negalia yra tas, kad aplinkiniai, pirmiausia, pamato ją, o tada pamato ir patį tave“. Tyrimo metu siūlytas sprendimo būdas, kad asmenys, turintys negalią, nebūtų visuomenėje diskriminuojami ir dėl turimos negalios nepagrįstai laikomi nepajėgiais dirbti, buvo *organizuoti įvairaus pobūdžio susitikimus bei konferencijas*. Tokiu būdu būtų atkreipiamas darbdavių dėmesys ne tik į faktą, kad asmuo turi negalią, bet ir į pastarojo norą, motyvaciją ir gebėjimus dirbti lygiomis teisėmis su kitais visuomenės nariais.

2.3. Darbovietėse dominuojantis požiūris į dirbančius asmenis, turinčius negalią

Neigiamas ir skeptiškas darbdavių požiūris į asmenis, turinčius negalią, atsižvelgiant į tyrimo metu dalyvavusių respondentų atsakymus, užima antrąją vietą prie išskiriamų didžiausių problemų, su kuriomis šiuo metu darbo rinkoje susiduria negalią turintys asmenys. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad vertinant dabartinę COVID-19 situaciją darbo rinkoje, į kurią yra įsitraukę asmenys, turintys negalią, yra akcentuojama paplitusi diskriminacija ir neigiamai vertinamos lygios teisės, o darbdavių nepasitikėjimas darbuotojais, turinčiais negalią, yra išaugęs.

Kita vertus, COVID-19 pandemijos metu išryškėjo **santykiai su kolegomis buvo vertinami kaip vieni mažiausiai problemas keliančių aspektų**. Be to, 39% apklaustų negalią turinčių asmenų teigiamai įvertino kvalifikacijos kėlimo bei mokymų galimybes savo darbovietėje, kurios leidžia tobulėti savoje srityje ir tapti geresniu specialistu. Kalbant apie karjeros galimybes darbovietėje, apklaustųjų nuomonės išsiskyrė. Šiek tiek didesnė dalis apklausoje dalyvavusių negalią turinčių asmenų teigė, kad darbovietėje yra sudaromos

galimybės siekti aukštesnės pozicijos, kai tuo tarpu mažesnė dalis mano, jog kilimo karjeros laiptais sąlygos darbovietėje nėra sudarytos.

Dar vienas COVID-19 pandemijos metu išryškėjęs ir asmenims, turintiems negalią, svarbus aspektas **yra darbo užmokesčio pokytis**. Mažesnė dalis apklaustųjų mano, kad darbo užmokestis yra neteisingas, kai tuo tarpu šiek tiek didesnė dalis akcentavo faktą, jog užmokestis už atliktus darbus yra veikiau netinkamas. Be to, tyrimo metu apklausoje dalyvavę negalią turintys asmenys atsakė į klausimą, susijusį su darbuotojų skatinimo ir motyvavimo priemonėmis, o rezultatai parodė, kad didžioji dalis šį aspektą įvertino neigiamai, teigdami, kad motyvavimo ir skatinimo priemonės jų darbovietėje nėra pakankamos.

*Apibendrinant galima teigti, jog nors COVID-19 pandemija sukėlė daug problemų ir turėjo neigiamos įtakos asmenų su negalia integracijai į darbo rinką, tačiau reikia pažymėti, kad iššūkiai, su kuriais susiduria asmenys, turintys negalią, siekiantys įsilieti į darbo rinką, buvo pastebimi ir prieš 2019 metais prasidėjusią pandemiją. **Vienas pagrindinių aspektų, galinčių pagerinti užimtumo padėtį Lietuvoje, yra visuomenės informavimas ir teisingo požiūrio formavimas dėl asmenų, kurie turi negalią ir siekia įsitraukti į darbo rinką bei tapti lygiateisiais piliečiais, pritaikant turimą kompetenciją savo darbovietėje.***

3. COVID-19 LIGOS PANDEMIJOS SĄLYGOTŲ KARANTINŲ APRIBOJIMŲ ĮTAKA ASMENŲ SU NEGALIA AUKŠTOJO MOKSLO PASLAUGŲ PRIEINAMUMUI

2019 metais prasidėjusi pasaulinė pandemija COVID-19 sukėlė iššūkių ne tik asmenų su negalia užimtumui, turėjo padarinių sveikatos apsaugos sistemai, tačiau reikšmingai paveikė ir švietimo sritį. COVID-19 pandemijos padarinius pajuto visos švietimo veiklą vykdančios įstaigos. Tiek mokiniai, tiek studentai privalėjo prisitaikyti prie pokyčių, o švietimo įstaigoms kliuvo nemenkas uždavinys – užtikrinti kokybišką mokslą apribojimų suvaržytoje šalyje.

Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje vis dar egzistuoja daugybė spragų, susijusių su prieinamumu ir tinkamų sąlygų sudarymo galimybėmis asmenims su negalia. Daugelis tokių trukdžių paaštrėjo ir dėl pandemijos. Vis dėlto dėl karantino švietimo sistemai teko prisitaikyti ir greitai sukurti galimybes aukštojo mokslo siekti nuotoliniu būdu. Todėl matyti, kad studijų sąlygas ir kokybę pandemija, studentų su negalia požiūriu, paveikė nevienareikšmiškai. Todėl, siekiant išsiaiškinti karantino įtaką asmenų su negalia aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui, buvo atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas, apklausiant tikslinę grupę – asmenis su negalia.

3.1. COVID-19 pandemijos metu tinkamų sąlygų sudarymas studentams, turintiems negalia, švietimo sistemoje

Tam, kad studentams, turintiems negalia, būtų užtikrintos tinkamos sąlygos gauti išsilavinimą aukštosiose mokyklose yra reikalinga:

- finansinė parama,
- fizinės aplinkos prieinamumas,
- informacinės aplinkos prieinamumas,
- studijų prieinamumas,
- individualių poreikių, susijusių su asmens negalia, pritaikymas.

Atliktame tyrime analizuojami šie aspektai iki COVID-19 pandemijos ir jos metu. Taip matomas poveikis šiems veiksniams ir apibendrintas situacijos švietimo sistemoje vaizdas.

3.1.1. Finansinės paramos gavimas

Studentai priklauso vienai jautriausių visuomenės grupių, kuriems neretai reikia aplinkinių finansinės pagalbos tam, kad pastarieji galėtų patenkinti žmogiškuosius poreikius. Valstybės subsidijuojamos finansinės paramos išraiškos negalia turintiems studentams, gali būti šios: finansinės pagalbos išmoka, Valstybinio studijų fondo tikslinė išmoka ir socialinė stipendija.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog iš 200 negalia turinčių apklaustųjų, 41,6% gauna – trijų rūšių finansinę paramą, 27,2% gauna dviejų rūšių, 17,6% gauna vienos rūšies, o likę – 13,6%, deja, negauna nei vienos rūšies finansinės paramos. Tyrimas atskleidė, jog šiomis dienomis, kai visas pasaulis susiduria su COVID-19 situacija, 63,8% studentų, turinčių negalia, pretenduotų į valstybės subsidijuojamos finansinės paramos gavimą. Tiesa, ne visi studentai, nurodę, jog pretenduotų gauti finansinę paramą, ją ir gauna, nepaisant to, kad daugelio apklaustųjų finansinė padėtis beveik tokia pati kaip ir gaunančiųjų finansines priemones. Viena iš priežasčių yra ta, jog studentams, turintiems negalia, trūksta informacijos apie finansinės paramos gavimą, todėl pastarieji nepasinaudoja galimomis finansinėmis priemonėmis. **Matyti, kad informacijos ir tai, jog finansinių pagalbos priemonių suteikimas asmenims su**

negalia yra pernelyg komplikuoatas, apsunkina, o kai kuriais atvejais net atima dalies asmenų galimybes siekti aukštojo mokslo. Ši situacija dar vyravo iki pandemijos, o jos metu finansinės paramos paraiškų teikimas tapo dar sudėtingesnis.

3.1.2. Fizinės, informacinės aplinkos ir studijų prieinamumas

Siekiant įvertinti bendrą prieinamumą, tyrimo metu buvo vertinami tokie aspektai, kaip fizinės, informacinės aplinkos ir bendras studijų prieinamumas. Respondentų buvo prašoma šiuos aspektus įvertinti pagal laikotarpį iki pandemijos pradžios ir nuo jos pradžios. Gauti rezultatai atskleidžia šias išvadas:

- **Fizinės aplinkos prieinamumas** tapo mažiau aktualus dėl nuotolinio studijų pobūdžio, todėl jo vertinimas tiek prieš pandemijos pradžią, tiek nuo jos pradžios stipriai nepakito.
- **Informacinės aplinkos prieinamumas** tapo labiau aktualus, o nuo pandemijos pradžios net įvertintas daugiau teigiamai nei iki jos.
- **Studijų prieinamumo** teigiamas vertinimas nuo pandemijos pradžios šiek tiek padidėjo, o neigiamas vertinimas visumoje sumažėjo.

Todėl galima matyti, kad bendrai prieinamumo vertinimas tiek laikotarpiu iki COVID-19 pandemijos, tiek nuo jos pradžios yra labiau teigiamas. Matyti, kad pandemija nepadarė stiprios neigiamos įtakos nagrinėtiems aspektams, o informacinį prieinamumą net šiek tiek pagerino. Tai gali būti siejama su informacinių technologijų aktualumo padidėjimu kasdieniniame studijų procese.

3.1.3 Individualių poreikių pritaikymas, atsižvelgiant į studentų negalią

Dar vienas svarbus aspektas, kurio pokyčiams įtakos turėjo COVID-19 pasaulinė pandemija, yra tinkamų mokymosi sąlygų sudarymas studentams, atsižvelgiant į pastarųjų negalią. Svarbu paminėti, kad iki COVID-19 nuotolinių studijų galimybė studentams, turintiems negalią siekė 12%, o prasidėjus pandemijai procentas išaugo iki 24%, dėl šios priežasties nuo pandemijos pradžios 69% studentų, turinčių negalią studijavo nuotoliniu būdu, 9% hibdriniu būdu, toks pats procentas pažymi ir studijavusius kontaktiniu būdu, o 13% negalią turinčių studentų nuo pandemijos pradžios studijavo mišriuoju būdu. Taip pat, lyginant pagalbą aukštojoje mokykloje iki COVID-19 ir nuo COVID-19, pastebima, jog nuo pandemijos pradžios nežymiai išaugo atsiskaitymų formos pritaikymo bei studijų metodų pritaikymo galimybė. Be viso to, iki COVID-19 pradžios 37% apklaustųjų teigė, jog papildomų poreikių neturėjo, o nuo COVID-19 papildomų poreikių neturėjo vos procentu daugiau – 38% negalią turinčių studentų.

Tyrimo metu išryškėjo ir kai kurių pagalbos priemonių trūkumas asmenims, turintiems negalią. Nuo COVID-19 pandemijos pradžios 45% respondentų trūko bent vienos pagalbos rūšies, susijusios su:

- psichologinės pagalbos konsultavimu,
- aplinkos pritaikymu,
- tvarkaraščio koregavimu,
- vertimu į gestų kalbą,
- pavėžėjimo pagalba,
- palydėjo pagalba,

- asmeninio asistento pagalba,
- suteiktomis techninės pagalbos priemonėmis,
- studijų medžiagos pritaikymu,
- medžiagos gavimu nuotoliniu būdu,
- studijų dėstymo metodų ir būdų pritaikymu,
- atsiskaitymų pritaikymu,
- iššestinių ir nuotolinių studijų galimybe.

Galima daryti prielaidą, jog studentams, kuriems trūko bent vienos pagalbos rūšies iki COVID-19, jie taip pat dažniau susidūrė ir su bent vienos pagalbos rūšies trūkumu ir nuo COVID-19 pradžios. Tyrimas išryškino, kad pandemija turėjo nevienareikšmį poveikį individualių poreikių pritaikymui studentams, turintiems negalią. Nustatyta, kad prieinamumo vertinimas priklauso nuo negalios sunkumo ir buvo nustatyta, kad sunkesnę negalią turintys asmenys pritaikymą dažniau vertina teigiamai, o asmenys su lengvesne negalia – dažniau vidutiniškai ar neigiamai.

3.2. Pagalbos priemonės ir pritaikymo būdai, siekiant sudaryti tinkamas sąlygas asmenų su negalia aukštojo mokslo paslaugų prieinamumui

Priklausomai nuo negalios tipo ir sunkumo daliai studentų yra reikalingos pagalbos priemonės, užtikrinančios aukštojo mokslo paslaugų prieinamumą. Tyrimo metu išskirtos šios pagalbos priemonės:

- psichologinė pagalba, konsultavimas,
- aplinkos pritaikymas,
- tvarkaraščių koregavimas pagal prieinamumo poreikį,
- vertimo į gestų kalbą paslauga,
- konspektavimo, teksto skaitymo ir kitos paslaugos,
- pavėžėjimo paslauga,
- asmeninio asistento (-ės) pagalba užsiėmimų metu ir/ar po užsiėmimų,
- suteiktos techninės pagalbos priemonės,
- studijų medžiagos formos pritaikymas,
- galimybė gauti studijų medžiagą nuotoliniu būdu,
- studijų/dėstymo metodų ir būdų pritaikymas,
- atsiskaitymų formos/pobūdžio pritaikymas,
- iššestinių studijų galimybė,
- nuotolinių studijų galimybė,
- kiti studijų lankstumo aspektai (pvz., galimybė nukelti atsiskaitymą, atsiskaityti alternatyviais būdais ir kt.).

Tyrimo metu aiškintasi, kiek skirtingos pagalbos rūšys buvo aktualios ir suteiktos studentams, priklausomai nuo negalios pobūdžio. Taip pat analizuota, ar pasikeitė pagalbos gavimo dažnumas nuo COVID-19 pradžios, lyginant su ankstesniu laikotarpiu – iki pandemijos pradžios. Remiantis rezultatais galima išskirti šias esmines išvadas:

1. Studentai susiduria su informacijos stoka apie studijų lankstumo ir pagalbos priemonių teikimo galimybes pagal su negalia susijusius poreikius
2. Kolegijų studentai rečiau gavo aplinkos ir atsiskaitymo formų pritaikymą.

3. Nuo pandemijos pradžios nuotolinių studijų galimybė ir medžiagos suteikimas nuotoliniu būdu padažnėjo, lyginant su laikotarpiu iki pandemijos. To buvo galima tikėtis, nes nuotolinė studijų organizavimo galimybė atsirado beveik visiems studentams.
4. Išryškėjo, jog negalia turintys studentai, kurie gavo bent vienos rūšies pagalbą iki pandemijos dažniau gavo bent vienos rūšies pagalbą ir nuo pandemijos pradžios. Vadinasi ryškaus pokyčio pagalbos suteikimo dažnumui COVID-19 pradžia nepadarė.
5. Kai kurios pagalbos formos nuo COVID-19 pradžios tapo mažiau prieinamos, o kai kurios lankstumo formos nuo COVID-19 suteiktos dažniau. Vis dėlto dažniausiai jos susijusios su nuotolinio studijų proceso pobūdžiu ir tai nebuvo skirta tik išimtinai pagerinti studijų prieinamumą ir lankstumą studentams, turintiems negalią.

3.2.1. Pagalbos trūkumas iki COVID-19 ir nuo COVID-19 pradžios bei papildomi sunkumai kliūtys, atsiradę dėl pandemijos

Tyrimo metu taip pat buvo aiškintasi, kokių pagalbos priemonių, priklausomai nuo negalios tipo, trūko iki pandemijos ir nuo jos pradžios. 3 lentelėje pavaizduota, kokių pagalbos priemonių dar iki pandemijos pradžios trūko respondentams, priklausomai nuo negalios tipo.

3 lentelė. Pagalbos priemonės, kurių trūko studentams iki pandemijos pradžios, pagal negalios tipą

Negalios tipas	Trūkstamos pagalbos priemonės
Judėjimo	Aplinkos pritaikymas Pavėžėjimo paslauga
Psichosocialinė	Psichologinė pagalba Ištęstinių studijų galimybė
Klausos	Vertimas į gestų kalbą Konspektavimo paslaugos
Regos	Palydėjimo / pagalbos orientuotis aplinkoje pagalba Asmeninio asistento pagalba prieš ir/ar po užsiėmimų
Autizmas	Konspektavimo, teksto skaitymo paslaugos Palydėjimo / pagalbos orientuotis aplinkoje pagalba Asmeninio asistento pagalba prieš ir/ar po užsiėmimų Studijų medžiagos formos pritaikymas Studijų metodų ir būdų pritaikymas Atsiskaitymų formos / pobūdžio pritaikymas Ištęstinių studijų galimybė

Tyrimo rezultatai atskleidė tokias pagrindines išvadas, susijusias su pagalbos priemonių trūkumu, laikotarpiu iki COVID-19 pandemijos ir nuo jos pradžios:

- Išryškėjo, kad nuo pandemijos pradžios vienintelės paslaugos, kurių nežymiai labiau trūko buvo vertimas į gestų kalbą. Visų kitų pagalbos rūšių trūkumas išliko toks pat arba sumažėjo.
- Nemažai pagalbos rūšių, kurios buvo aktualios iki COVID-19 pradžios, tapo rečiau aktualios nuo COVID-19 pandemijos pradžios, t. y. perėjus į nuotolinę ar hibridinę / mišrą mokymąsi.

- Atsiskleidė tokia pat tendencija, kaip ir kalbant apie suteiktą pagalbą – studentai, kuriems pagalbos trūko iki pandemijos pradžios, jos dažniau pasigedo ir nuo pandemijos pradžios.

Be to, tyrime buvo siekta išsiaiškinti atsiradusius sunkumus ir kliūtis dėl COVID-19 ligos sukeltos pandemijos. Rezultatai parodė, kad dažniausiai negalią turintys studentai susidurdavo su **socializacijos trūkumo, psichologiniais ir emociniais sunkumais**. Mažesnei daliai respondentų sunkumų sudarė **didesni laiko apribojimai atsiskaitymų metu ir studijų priemonių trūkumas**. Taip pat buvo nustatyta, kad nuotolinis studijų pobūdis daugiausia kliūčių ir sunkumų sukėlė **psichosocialinę negalią turintiems studentams**. Todėl ši grupė studentų yra jautriausia nuotolinių studijų pobūdžiui ir ateityje vertėtų skirti daugiau dėmesio, sudarant tinkamas sąlygas šį negalios tipą turintiems aukštųjų mokyklų studentams.

Apibendrinant galima teigti, jog dėl COVID-19 ligos sukulto karantino daliai studentų studijų prieinamumas dėl nuotolinio mokymo pagerėjo. Vis dėlto šis pagerėjimas įvyko tik todėl, kad nuotolinės studijos buvo pradėtos organizuoti visiems studentams. Todėl galima daryti prielaidą, jog studentams su negalia dažnai suteikiamos lankstesnės studijų formos tik tada, kai jos siūlomos visiems studentams, tačiau ne dėl to, kad jie turi individualių, su negalia susijusių, poreikių. Tyrimas parodė, kad egzistuoja informacijos apie įvairias pagalbos galimybes studentams, turintiems negalią, trūkumas ir dažnai nėra atsižvelgiama į individualius poreikius, susijusius su negalios tipu. Todėl yra pažeidžiama tokių studentų teisė gauti kokybiškas aukštojo mokslo paslaugas. Tokia situacija egzistavo iki COVID-19 pradžios ir kai kuriais aspektais pablogėjo ar šiek tiek pagerėjo nuo pandemijos pradžios. Akivaizdu, kad imamas per mažai veiksmų, siekiant pagerinti sąlygas studentams, turintiems negalią.

IŠVADOS

1. COVID-19 pandemija neigiamai paveikė **sveikatos ir socialinių paslaugų** asmenims su negalia prieinamumą. Dėl pandemijos sutriko šių paslaugų organizavimas, o atsiradę trikdžiai turėjo įtakos asmenų su negalia sveikatos būklei (ją respondentai vertino kaip stipriai pablogėjusią laikotarpiu nuo pandemijos pradžios) materialinei padėčiai, psichoemocinei būklei, darbo santykiams ir darbingumo lygiui. Suprastėjęs sveikatos ir socialinių paslaugų prieinamumas galimai iššaukė prastesnę asmenų su negalia fizinę ir emocinę sveikatą. Tai tiesiogiai prisidėjo prie suprastėjusių santykių darbo vietoje, darbingumo lygio ir materialinės būklės.
2. Asmenų su negalia užimtumui **darbo rinkoje ir darbo santykiams** pandemija taip pat padarė neigiamos įtakos. Matyti, kad COVID-19 apsunkino asmenų, turinčių negalią, darbo paiešką ir integraciją, o daliai net tapo darbo netekimo priežastimi. Matyti, jog problemos, siekiant asmenims su negalia sklandžiai integruotis į darbo rinką, kyla tiek iš valdžios priimamų sprendimų pusės, tiek iš darbdavių. Tyrimas atskleidė, kad valdžios pagalba asmenų su negalia integracijai į darbo rinką yra per maža ir vis dar nėra užtikrinimas fizinis aplinkos prieinamumas darbo vietose. Taip pat pastebėta, kad švietimas apie negalią turinčių asmenų integraciją į darbo rinką visuomenėje yra per mažas. Be to, tyrimo metu išryškėjo, kad darbovietėse vis dar dominuoja neigiamas ir skeptiškas darbdavių požiūris į asmenis, turinčius negalią. Vis dėlto verta paminėti, kad šios problemos jau buvo atsiradusios prieš prasidedant pandemijai, o karantininiai apribojimai jas tik dar labiau paaštrino.
3. Pandemija neabejotinai paveikė ir **aukštojo mokslo paslaugų prieinamumą** asmenims su negalia. Tiriant šią sritį paaiškėjo, kad COVID-19 poveikis buvo nevienareikšmiškas – kai kurie aspektai nuo pandemijos pradžios pablogėjo, o kai kurie atvirkščiai – pagerėjo. Kalbant apie teigiamus aspektus matyti, kad karantininiai apribojimai akseleravo informacinių technologijų naudojimą studijų procese ir sudarė sąlygas lankstesniems studijų procesams dėl įsigalėjusio nuotolinio studijų pobūdžio. Vis dėlto šios lankstesnės sąlygos buvo sudarytos visiems studentams ir galima teigti, jog nors ir šį aspektą studentai, turintys negalią, įvertinimo teigiamai, tai nebuvo adresuota tiesiogiai šių studentų aukštojo mokslo prieinamumui pagerinti. Kalbant apie neigiamą poveikį matyti, kad vis dar pastebima, kad studentų su negalia individualūs poreikiai pilnai patenkinami, studentai susiduria su diskriminacija ir nesulaukia pakankamos pagalbos, kuri reikalinga dėl jų negalios. Neigiami aspektai po pandemijos pradžios iš dalies pastiprėjo, tačiau būtina pabrėžti, kad tai egzistavo ir buvo didelė kliūtimi studentams, turintiems negalią, ir iki COVID-19 pradžios.

REKOMENDACIJOS

Sritis	Rekomendacijos	Atsakingos institucijos
Sveikatos priežiūros ir socialinės paslaugos	Skirti papildomas pastangas, skleidžiant informaciją asmenims su negalia ir jų šeimoms apie vakcinavimą ir priemones, kaip apsaugoti nuo COVID-19 ligos. Be to, svarbi aiški informacija (naudinga būtų specialios atmintinės) apie tai, kur kreiptis susirgus ir kaip atpažinti ligą.	LR Sveikatos apsaugos ministerija
	Kadangi ne visas paslaugas kokybiškai pavyksta atlikti nuotoliniu būdu (ypatingai asmenims, kurie dėl negalios tipo negali pateikti teisingos informacijos apie savo emocinę ar fizinę būklę), siūlytina nestabdyti dienos centrų ir spec. mokyklų veiklos.	
	COVID-19 testavimas asmenims su negalia turėtų būti be eilės ir prieinamas nesiregistruojant iš anksto.	
	Sudaryti ir teisiškai įtvirtinti konkrečiai apibrėžtas ir lanksčiai pritaikomas sąlygas medikams atvykti į pacientų namus.	
	Daugiau dėmesio skirti asmenų su negalia psichologinei sveikatai ir emocinei būklei nuotoliniu būdu.	Savivaldybės
	Tam tikroms paslaugoms, kurių neįmanoma suteikti nuotoliniu būdu, būtinas griežtas srautų valdymas. Siūloma asmenis su negalia aptarnauti prioritetine tvarka.	
	Suteikti galimybę stacionare artimiesiems slaugyti sergantį – reikalinga dėl asmenų psichoemocinės būklės.	Sveikatos įstaigos
	Aktyvinti ir dažninti šeimos gydytojų veiksmus visais klausimais, įskaitant ir konsultacijas dėl skiepų.	
	Tobulinti informacinę sistemą, kuri padėtų nuolatinio medikamentinio gydymo reikalaujantiems pacientams išvengti kontaktinės konsultacijos.	
	Patvirtinti tvarkas, reglamentuoti ir teisiškai įtvirtinti psichologinių paslaugų teikimą atitinkamose įstaigose.	
Siekiant suteikti kuo kokybiškesnes paslaugas, teisiškai įtvirtinti ir sudaryti sąlygas asmenų, turinčių negalią, atstovavimui gydymo įstaigose.	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	
Išsamiai išanalizuoti su Lietuvos užimtumo politikos formavimu susijusius ir šiuo metu galiojančius teisės aktus. Be to, asmenų, turinčių negalią, užimtumo politika turi būti glaudžiai derinama su bendra šalies ekonomine politika ir integruota į ją. Atkreipti didesnę dėmesį į tinkamų sąlygų darbo aplinkoje sudarymą. Taip pat reglamentuoti ir metodologiškai apibrėžti socialinių paslaugų teikimą nuotoliniu būdu, kuriuo galėtų vadovautis socialinių paslaugų teikėjai.	LR Teisingumo ministerija	
Užimtumas darbo rinkoje ir darbo santykiai	Skatinti viešinimo kampanijas bei aktyviau teikti informaciją, susijusią su asmenų, turinčių negalią, galimybėmis sėkmingai integruotis į darbo rinką. Organizuoti viešąsias konferencijas, kurių metu būtų sudaryta galimybė dirbantiems asmenims, turintiems negalią, dalintis gerosiomis patirtimis, tokiu būdu išreiškiant palaikymą asmenims, kuriems sekasi sunkiau.	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

	Ir toliau tęsti viešinimo kampanijas ir didinti informacijos sklaidą apie asmenų, turinčių negalią, galimybes.	Užimtumo tarnyba prie SADM
	Išklausyti savo savivaldybės gyventojų poreikius, atkreipti dėmesį į išskylančius iššūkius ir kreiptis į tas sritis koordinuojančias atitinkamas institucijas.	Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM
	Gilintis ir plėtoti į pandemijos metu įgytas nuotolinių, mišrių ir hibridinių studijų organizavimo kompetencijas. Atsižvelgiant į poreikius, dažniau leisti pasirinkti tinkamą studijų pobūdį.	Savivaldybės
Aukštojo mokslo paslaugos	Steigti negalios klausimų koordinatoriaus pareigybę.	Lietuvos aukštosios mokyklos
	Kaip alternatyvą siūlyti nuotolinių studijų programas, siekiant užtikrinti studijų prieinamumą. Taip pat rekomenduojama siūlyti daugiau iššestinių studijų programų.	
	Po karantino pabaigos svarbu tęsti studijų medžiagos talpinimą virtualiose mokymosi aplinkose.	
	Ieškoti galimybių kaip studentus, kuriems to reikia, aprūpinti kompiuterine įranga, reikalinga mokymuisi nuotoliniu būdu (galimos nuomos paslaugos ar paskolinimas).	
	Skatinti aukštąsias mokyklas gerinti fizinės ir informacinės aplinkos prieinamumą, siekiant sudaryti tinkamas studijų sąlygas žmonėms su negalia studijuoti savarankiškai ir oriai.	LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
	Individualizuoti finansinės paramos teikimą ir teikti ją tikslingai, pagal individualų poreikį	
	Daugiau dėmesio skirti studentų su negalia aukštosiose mokyklose tyrimams ir statistikai. Vertinti, kaip aukštosios mokyklos patenkina specialiuosius poreikius, kurie reikalingi užtikrinti asmenų su negalia prieinamumą kokybiškam aukštajam mokslui.	
	Teikti daugiau informacijos apie „nematomų“ negalių atpažinimą ir teikti rekomendacijas, kaip pritaikyti studijų procesą tokiems asmenims. Organizuoti kvalifikacijos kėlimo kursus dėstytojams apie darbo ypatumus su asmenimis, turinčiais psichologinių ir kitų, sunkiau identifikuojamų, sunkumų.	Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM
Teikti daugiau informacijos apie finansines pagalbos priemones studentams, turintiems negalią. Analizuoti, kokia dalis studentų pasinaudoja jiems priklausančia finansine pagalba.		

GRAFIŠKAS TYRIMŲ APIBENDRINIMAS

